

SÁNDOR IVÁN

Standard Oil

AZ EGYKORI ÉS A MAI ÁLDOZATOK EMLÉKÉNEK¹

„...mintha egyáltalán nem létezne az idő, hanem csak különböző magassabb térgeometria szerint egymásba illeszkedő terek volnának, amelyek között elevenek és holtak, attól függően, hogy milyen kedvük van, ide-oda járhatnak...”

(W. G. Sebald: *Austerlitz*)

A *Standard Oil*t, a világ egyik legnagyobb olajkitermelő vállalkozását Rockefeller alapította 1887-ben. Utódvállalatai a márkanév jogát megszerezve behálózzák a világot.

A névről először tizenkét évesen, ezerkilencszáznegyvenkettőben hallottam egy gazdagon berendezett budai lakásban. Másodszer huszonegy évvel később.

Szász Iván, a legidősebb unokabátyám 1910-ben született. A negyvenes évek elején vette feleségül B.-t, a városzerte ismert Dr. N. főorvos lányát. A kereszt alatt tartott templomi esküvő után az ifjú férj apjának öccsét, apámat is a családjával együtt vendégül látta Dr. N. Szendvicset májszolva figyeltem fel, amint mesélte: nem örülök ennek a házasságnak, de a lányom makacs, hajthatatlan, s mikor egy vidéki utunkon a kocsival megálltunk egy tankállomáson, felsóhajtott, nézd apa: *Standard Oil*. Akkor én már tudtam, hogy szerelmes a fekete hajú zsidó fiúba.

Szász Iván ugyanis a *Standard Oil* magyar lerakatának tisztviselője volt.

Ezerkilencszáznegyvennégy késő őszén lőtte tarkón a határ közelében a nyilas közlegény, mert visszaszólt neki a nyugatra hajszolt munkaszolgálatosok menetében.

A másik emlék: ezerkilencszázhatvanhárom őszén az akkor Hungáriának elnevezett New York kávéház legendás „Mélyvizeinek” (írók találkozóhelyének) lépcsőjén jön Örkény István. Ismertük már egymást. A Film, Színház, Muzsika rovatvezetője voltam.

Adnál írást nekünk? kérdeztem.

Töprengett.

Nézd, szilenciumom után vagyok, még nem nagyon közölnek.

Megismételtem a kérést.

Néhány nap múlva, újra a „Mélyvízből” vezető lépcsőnél, átnyújtotta a gépiratot.

Ha egy-két mondatot muszáj kihúznótok, abba belenyugszom mondta, de a címhez ragaszkodom. *Márkanévnek* szánom. Olyasfélének, mint a *Standard Oil*.

Az *Egypercest* eredeti változatában közöltük. Évekkel később, amikor elolvastam az *In memoriam Dr. K. H. G.* című egypercesét, akit a nyugatra hajszolt munkaszolgá-

¹ Az Emlékkonferenciára készült *Telefoneyperces* című írásomat Mácsai Pál olvasta fel. Korábbi felkérésre közölte a *Jelenkor* (2022. áprilisi szám). Ezt az emlékezést az Összeállítás szerkesztőjének ösztönzésére írtam. (Sándor Iván jegyzete)

latos menetben tarkón lóttek, egymásra rétegződött bennem a tizenkét évesen és a kávéházi lépcsősor tetején hallott márkanév.

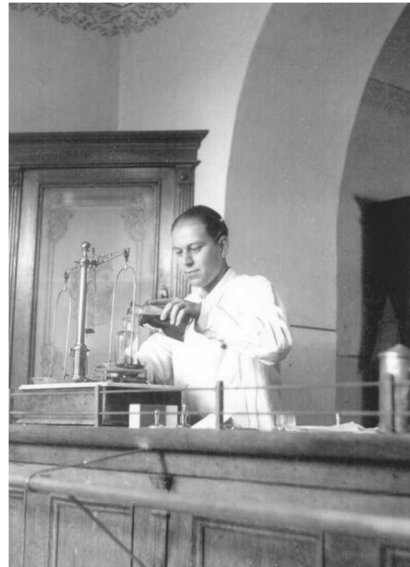
Az emlékek még messzebbre vezetnek. Tárgyak, fotók, levelek könyvszekrényeimen a kötetekhez támasztva. Velük fekszem. Velük ébredek. Velük álmodom.

Az ablakhoz közel, minél több fény érje: fotó. Ezerkilencszáznegyvenöt februárja. A Nagykörút és Rákóczi út sarka. Romos épületek. Hóhullás. A második ház portálján jól kivehető a BÁRDI felirat. A Bárdi-bolt a város egyik leghíresebb illatszerüzlete volt. Bárdi úr fia, Sanyi, anyám első udvarlója. A harmincas évek közepén anyám elvitt az üzletbe. Utána átmentünk a szemközti, ugyancsak híres Örkény-patikába. Érdekes világ volt. Hosszan bámultam a fehérköpenyes alakot, aki a pult mögött kis mérlegre óvatosan adagolta a porokat, mérte a gyógyszerészhez kellő mennyiséget. Mikor kimentünk, anyám a fülembé súgta, az Örkény bácsi, azt mondják, író is. (Írása 1937-ben jelent meg a *Szép Szóban*.)

Első munkaszolgálatból írt levelét 1942-ben küldte. A behívóra tartalékos tisztí egyenruhában jelentkezett. Muray alezredes két pofonnal fogadta. Leparancsolta az egyenruháját. Kiköttette. Fél év Don-kanyar. Fegyvertelenül, sárga karszalaggal. Négy és fél év hadifogság Krasznogorszkban.

„Az én írói életem zezugos útjának legfőbb oka életem legnagyobb sorsfordulata volt a második világháború” – írta 1973-ban

sikerei csúcspontján, az 1981-es kiadású *Lágerek népe* 326. oldalán, a jegyzet szerint kéziratban maradt emlékezésében.

A kötet egészoldalas nyitófotóján nem mosolyog, mint a legtöbb fényképén. Miközben a fotós exponál a mögött, amit néz, mintha *mást* látna. Elképzélhetjük ama „legnagyobb sorsforduló” emlékvillanásait. Elképzélhetjük, hogy miközben az életműve született, minden mondata mögött *ezt* látta.

Leírta, hogy számára a háború a halál állandó közelségét jelentette. „Egyforma lettem a világgal.” Rabtársai mikor megtudják, hogy író, jönnek, jönnek és mondják, mondják a történeteiket. Ő meg írja, írja az öröktől kapott papírfecnikre.

Minden jelentős írónak van egy kulcsa. Örkény István életművének „kulcsa” az, hogy a tragédiát tragikomédiává transzformálta.

A mai olvasó számára így maradt: *időszerű*.

Ezt óvatosan írom le. Mindaz, amiről írt, olyan messze van az újabb nemzedékektől, hallok nem egyszer.

Semmi sincs messze. Ami egyszer megtörtént, az bárhol, bármikor újra megtörténhet.

Leírta, hogy egyik rabtársát Leningrádból menekítették ki. A rabtárs elmondta neki: a város két és fél évig volt körülrzáva. A napi kenyéradag mint egy gyufáskatulya. Hárommillió lakos halt éhen. Apját, mikor éhen halt, gyerekszánkón végighúzták az utcákon és belökte a tömegsírba. Aztán az anyját is odavitte...

Elképzélhetjük, hogy olvassa a híreket a most körülrzárt ukrán városokról. Az éhezőről. A halottakról. A romokról. A tömegsírokról. Az orosz janicsároknak hurcolt kisgyerekekről.

Leírnia: a DOLOG *folytatólago*s. Csak a szereplők változnak.

